

Marta Zwolan
PWSZ w Zamościu
martazwolan@o2.pl

Radykalny islam jako zagrożenie dla kontynentu europejskiego

Radical Islam as a Threat to the European Continent

Streszczenie:

Zwiększająca się liczba ludności muzułmańskiej w Europie wpływa na wzrost nastrojów antymuzułmańskich oraz rozwój partii islamofobicznych. Islam od początku był nierozzerwalnie związany z historią kontynentu europejskiego a ludność muzułmańska stała się elementem krajobrazu Europy Zachodniej zwłaszcza od połowy XX wieku, z jednej strony wzbogacając dorobek kulturowy kontynentu, ale też stając się źródłem napięć, konfliktów na styku dwóch cywilizacji. Radykalny islam przybiera niekiedy formy działań terrorystycznych.

Słowa kluczowe: islam, islamofobia, fundamentalizm, islamizacja Europy, terroryzm islamski

Summary:

The increasing number of Muslim population in Europe affects the growth of anti-Muslim attitudes and development of islamophobic political parties. From the beginning Islam has been inextricably linked with the history of the European continent and Muslim population became a part of the landscape of Western Europe especially since the mid- twentieth century; on the one hand, enriching the cultural heritage of the continent, on the other hand, becoming a source of tension and conflict at the junction of two civilizations. Radical Islam has even become a terrorist threat.

Keywords: Islam, islamic political radicalism, fundamentalism, islamophobia, islamic terrorism

1. Uwagi wstępne

W dobie globalizacji, dostępu do źródeł zarówno książkowych jak i internetowych, możemy bliżej poznawać obce kultury. Niestety niejednokrotnie przekaz mediów wprowadza w społeczeństwie błędne przekonanie o innych kulturach. Europejczycy od wieków uznawali się za ludzi cywilizowanych, na wysokim poziomie kulturalnym, jednak kultura europejska nie miałaby obecnego kształtu i nie rozwijałaby się w sposób w jaki to się odbywało, bez udziału w jej historii świata islamskiego. W wielu miejscach Europy możemy odkryć widoczny wpływ cywilizacji islamskiej, co tylko potwierdza jej udział w tworzeniu europejskiej kultury. Niestety poprzez historyczne zaszłości możemy również zaobserwować mniej chlubne oddziaływanie kultury islamskiej. Zamachy terrorystyczne, niemieszczące się w naszym światopoglądzie podejście do pojęć rodziny, praw człowieka, traktowania kobiet, wywołuje w nas negatywne odczucia, które skutkują uprzedzeniami, ksenofobią a przede wszystkim strachem przed napływami ze świata arabskiego. Strach mieszkańców Europy, choć poprzez niektóre wydarzenia uzasadniony, w wielu przypadkach wynika z nieznaności kultury, obyczajów oraz uprzedzeń społeczeństwa wobec wyznawców islamu.

W tym artykule chciałabym przedstawić miejsce islamu w historii Europy, zastanowić się nad pojęciem fundamentalizmu islamskiego oraz przybliżyć obecnie występujące na kontynencie europejskim pojęcie „islamizacji Europy” czy też tzw. islamofobii.

2. Islam w historii Europy

Relacje islamsko – europejskie od początku miały trudny i skomplikowany charakter oraz często nacechowane były przemocą. Problem, obecny przez wiele wieków narastał wraz z imigracją ludności muzułmańskiego pochodzenia na kontynent europejski. Jednocześnie relacje islamsko europejskie stawały się elementem starcia dwóch cywilizacji, chrześcijańskiej i muzułmańskiej.

Europejczycy po raz pierwszy mieli okazję spotkać się z islamem w VIII w. a dokładniej w 711 roku kiedy mauretański dowódca al-Tarik przekroczył cieśninę między słupami Herkulesa na Gibraltarze¹. Rozszerzył on ekspansję islamu na niemal cały Półwysep Iberyjski jak również większą część obecnego terytorium Francji. Ekspansję zatrzymał w 732 roku władca Franków Karol Młot. Półwysep Iberyjski pod panowaniem muzułmanów nie był światem zamkniętym. Była to otwarta cywilizacja, która

¹ R. M. Machnikowski, *Muzułmanie w Europie Zachodniej – między integracją a radykalizacją?*, Warszawa 2010, s. 5.

łączyła w sobie wiele pierwiastków kulturowych w tym np. judaistycznych. Południowa Europa pod panowaniem muzułmanów była regionem ożywionym i tolerancyjnym, i przetrwała w nieco modyfikowanym kształcie do 1492 r². Znaczący rozkwit jako ojczyzna cywilizacji muzułmańskiej przeżywała między innymi Sycylia³.

W początkowych stuleciach intensywne kontakty dwóch cywilizacji miały również miejsce na polach bitew. Były związane zarówno z próbami podboju kontynentu europejskiego przez muzułmanów, jak i ofensywnymi wyprawami wojsk chrześcijańskich do kontrolowanej przez muzułmanów Ziemi Świętej, znanymi pod hasłem „wypraw krzyżowych” czy też z antymuzułmańską, hiszpańską rekonkwistą⁴. Wyprawy krzyżowe zakończyły się czterema wiekami rozlewu krwi. Tzw. krucjaty trwały od 1095 do 1444 r. Rok 1095 to data pierwszej krucjaty, do której wezwał papież Urban II. Natomiast rok 1444 to ostatnia wyprawa krzyżowa, którą zakończyła przegrana chrześcijan w bitwie pod Warną. Krucjaty była to sprzeczna z ideologią chrześcijańską droga do zbawienia. W wyniku wypraw krzyżowych zginęło wielu muzułmanów, jednak większa tragedia spotkała prawosławnych chrześcijan. Skutki owych wypraw dotknęły również ludność żydowską i samych chrześcijan⁵.

Ostatnia wyprawa krzyżowa (1444 r.) była skierowana przeciwko Turkom Osmańskim, którzy pojawili się w Europie w latach 20. XIV wieku. Upadek Konstantynopola w 1453 r. umożliwił rozszerzanie się Imperium Osmańskiego początkowo na znaczną część Bałkanów, a potem w głąb kontynentu europejskiego. Bez wątpienia, pod względem wielkości Imperium Osmańskie może być porównywane do terytorium zajętego przez Napoleona lub okupowanego przez Hitlera. Wydarzeniem, które zapobiegło dalszej ekspansji Imperium w głąb Europy była bitwa pod Wiedniem w 1683 roku, w której główną rolę odegrał polski król Jan Sobieski wraz z wojskiem husarskim⁶. Od tego momentu rozpoczął się proces stopniowego i powolnego rozkładu i upadku imperium tureckiego⁷, jakkolwiek faktycznie, po wielokrotnych próbach reformy upadło ono dopiero na początku lat dwudziestych XX wieku. Obecność islamu w historii Europy i jego wpływ możemy zobaczyć na przykładzie państw, które w okresie bytowania imperium osmańskiego znajdowały się pod jego rządami. Widać to w takich krajach jak Ukraina, część Rosji, Gruzja, Armenia, Rumunia, Bułgaria, Serbia, Bośnia, Albania czy Macedonia lub Grecja. Konsekwencje bytności islamu na

² N. Davies, *Europa między Wschodem a Zachodem*, Kraków 2007, s. 248.

³ Tamże, s. 249.

⁴ R. M. Machnikowski, s. 8.

⁵ N. Davies, s. 250.

⁶ Tamże, s. 251.

⁷ R. M. Machnikowski, s. 8.

kontynencie europejskim widzimy także na przykładzie byłej Jugosławii. Jej części, takie jak Serbia, Bośnia, były niegdyś pod rządami osmańskimi, w przeciwieństwie do Chorwacji czy Słowenii, gdzie kultywuje się odmienną pamięć historyczną⁸.

Wraz ze stopniowym upadkiem Imperium Osmańskiego, państwa europejskie, zwłaszcza kolonialne zaczęły przejmować kontrolę nad terytoriami zamieszkanymi przez muzułmanów poza granicami Europy. Można wręcz stwierdzić, że nastąpił proces odwrotny do tego sprzed kilku wieków. Europa zaczęła opanowywać ziemie muzułmańskie w Afryce Północnej, na Bliskim Wschodzie i w Azji⁹. Aktywna pod tym względem była zwłaszcza Wielka Brytania, Francja czy Hiszpania. Dopiero proces dekolonizacji spowodował wyzwalenie się państw muzułmańskich na świecie spod zależności europejskich metropolii. Niepodległymi państwami stały się m.in. Syria, Jordania, Libia, Tunezja, Maroko¹⁰. Na pewno też powstanie nowych państw zmieniło po raz kolejny charakter relacji pomiędzy cywilizacją chrześcijańską a cywilizacją islamską, zastępując, przynajmniej na jakiś czas próby podboju i kontroli, wzajemną współpracą i wymianą¹¹.

3. Ludność muzułmańska w Europie

Od początku lat 60. XX w. zaczęła się stopniowo zwiększać liczba ludności muzułmańskiej na kontynencie europejskim. Związane to było z napływem tego typu ludności z dawnych kolonii i terytoriów zależnych. Znaczący napływ imigrantów w tym okresie związany był również z rosnącym zapotrzebowaniem gospodarek państw zachodnioeuropejskich na niewykwalifikowaną siłę roboczą. Państwa muzułmańskie także z chęcią wysyłały emigrantów, pozbywając się bezrobotnych i jednocześnie korzystając z wysyłanych przez robotników z Europy pieniędzy¹². Proces ten w pewnej mierze wpłynął na ukształtowanie populacji muzułmanów na kontynencie europejskim.

W Europie przez lata w izolacji od sąsiadów przetrwały liczne wspólnoty muzułmańskie, które korzeniami sięgają do dawniejszych czasów. Dobrym ich przykładem są Tatarzy, lud pochodzenia mongolskiego, który w XIII wieku osiedlił się na terenach obecnej południowej Rosji i Ukrainy, a kilkaset lat później przeszedł na islam. Jedną z najszybciej przychodzących na myśl społeczności tatarskich są Tatarzy Polscy, którzy

⁸ N. Davies, s. 252.

⁹ R. M. Machnikowski, s. 8 - 9.

¹⁰ Tamże, s. 9.

¹¹ Tamże, s. 10.

¹² Tamże, s. 11.

ulegli całkowitej polonizacji w sferze świeckiej pozostając nadal praktykującymi muzułmanami. Niestety obecnie liczba Tatarów Polskich jest bardzo niewielka.

Innym przykładem państwa europejskiego, którego dużą część stanowili muzułmanie jest Albania. Państwo, które oderwało się od Imperium Osmańskiego w 1913 roku i przez krótki czas cieszyło się niepodległością, po drugiej wojnie światowej pod rządami komunistów zniósło tradycje religijne. Albańczycy wraz z Kosowianami stanowią grupę autentycznych, żyjących w Europie od pokoleń muzułmanów¹³. Obrazowym przykładem jest również Bośnia, która podobnie jak Albania jest państwem zamieszkiwanym głównie przez muzułmanów, którzy posługują się tym samym co Serbowie i Chorwaci językiem, choć są to prawosławni Serbowie i katolicy Chorwaci. Bośniacy wywodzą się od średniowiecznej wspólnoty bogomiłów, którzy przez wieki odrzucali katolicyzm i prawosławie, wybierając i przyjmując islam. Bośniacy stworzyli cywilizowaną, tolerancyjną i spokojną enklawę, choć nie zapobiegło to wojnie domowej i krwawym starciom w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych. Państwo to w największym stopniu doświadczyło wojny w byłej Jugosławii. Kres tym wydarzeniom położyła interwencja nie Unii Europejskiej, która okazała się bezsilna, a Stanów Zjednoczonych, która zaowocowała układem pokojowym w Dayton. Na mocy układu Bośnia i Hercegowina zachowały niepodległość i formalną jedność, uznano również autonomiczną Republikę Serbską współistniejącą z Federacją Muzułmańsko-Chorwacką¹⁴.

Ludność muzułmańską w Europie można podzielić na trzy kategorie. Obywatelami państw europejskich są autentyczni, żyjący od lat na kontynencie muzułmanie. Ponadto odrębną grupę stanowią emigranci z państw pozaeuropejskich, natomiast trzecią grupę stanowią rdzenni Europejczycy, którzy przejęli wiarę w ostatnim czasie¹⁵. W kontekście przedstawianego tematu interesuje nas jednak najbardziej ludność pochodzenia muzułmańskiego w państwach Europy Zachodniej. Jej liczba obecnie to około 16 – 18 milionów, z czego najwięcej przypada na takie państwa jak Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Hiszpania, Holandia, Włochy¹⁶. Analiza populacji ludności muzułmańskiej w Europie jest również istotna pod względem jej przestrzennego rozmieszczenia. Otóż najwięcej osób wyznających islam zamieszkuje duże i średniej wielkości miasta, co powoduje, że ich obecność jest bardziej zauważalna. W Europie można wskazać wiele miast, w których występują znaczące skupiska muzułmanów.

¹³ R. S. Czarniecki, *Islam w Europie*, www.racjonalista.pl/pdf.php/s,5707; [odczyt: 04.08.2014].

¹⁴ N. Davies, s. 254.

¹⁵ R. S. Czarniecki.

¹⁶ R. M. Machnikowski, s. 15.

Ponadto w miastach często tworzone są dzielnice muzułmańskie, przekształcone na wzór „małych ojczyzn”, w których *de facto* nie można funkcjonować bez znajomości języka czy przyjęcia rdzennych zwyczajów ludności¹⁷. Z socjologicznego punktu widzenia istnienie silnych i zwartych społeczności muzułmańskich w jednym miejscu, sprzyja procesom adaptacyjnym i napływowi nowych imigrantów. Niestety, drugą stroną zjawiska jest wzrost antagonizmów pomiędzy ludnością muzułmańską a rodowitymi mieszkańcami miast, czego doświadczyliśmy w ostatnich latach po kilkakroć chociażby w Paryżu. Należy podkreślić, że również położenie społeczno – ekonomiczne muzułmanów ma wpływy na ich sytuację. Często jest to grupa w gorszej sytuacji społecznej i ekonomicznej w porównaniu z rdzenną ludnością państw zamieszkania. Ów niższy status społeczny jest z kolei przyczyną trudności, jakie napotykają muzułmanie w procesie integracji¹⁸.

4. Fundamentalizm islamski

Prawidłowa interpretacja terminu fundamentalizm islamski, zwanego też fundamentalizmem muzułmańskim, wymaga zrozumienia samego pojęcia *fundamentalizmu*. Termin ten wyrósł z nurtu chrześcijańskiego by określić konserwatywne ruchy protestanckie, które wystąpiły przeciwko odchodzeniu od fundamentalnych zasad wiary, między innymi reinterpretacji Biblii. Jeśli chodzi o odniesienie tego terminu do ruchów religijnych, to w języku arabskim on nie występuje, jego miejsce zajmują określenia pochodzące od słowa *salaf* co oznacza przodek, a więc *salafizm*, *grupy salafickie*¹⁹. W języku angielskim przedstawiciele takich grup przyjęli określenie *fundamentalism*, a Zachód słowo to przeniósł na grunt islamu. Termin ten jest rozumiany dwojako. Wielu wyznawców wiary nie wstydzi się nazywać siebie fundamentalistami, gdyż uważają to za przejaw bycia dobrym muzułmaninem czy chrześcijaninem. Nie jest to dla nich określenie ruchów przodków, zamachów terrorystycznych czy innych ekstremistycznych zachowań. Pomimo odniesienia terminu fundamentalizm do islamu przez państwa Zachodnie, zdecydowanie nie można łączyć go wyłącznie z islamem. Obecnie ruchy o takim charakterze występują nie tylko w islamie, ale również w chrześcijaństwie, hinduizmie, judaizmie i innych religiach.

Poszukując genezy fundamentalizmu muzułmańskiego należy sięgnąć do 632 r., kiedy Prorok Mahomet zmarł nie wyznaczając swojego następcy. Po jego śmierci pojawił się problem sukcesji władzy nad pierwszymi muzułmanami i powstającym

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 17.

¹⁹ W. Grabowski, *Fundamentalizm muzułmański na Bliskim Wschodzie*, Gdańsk 2013, s. 13.

kalifatem. Głównie spór dotyczył sposobu wybierania następcy Mahometa, który toczyły między sobą dwa rody Umajjadów i Haszymidów²⁰. Umajjadzi postulowali by następca był wybierany przez Radę Konsultacyjną w wyniku głosowania większościowego, a Haszymidzi domagali się by następca został najbliższy krewny Mahometa, mężczyzna, który poślubił jego córkę Fatimę, Ali Ibn Abi Talib. Konflikty między dwoma wielkimi rodami, doprowadziły do zbrojnego starcia pomiędzy Alim a popieranym przez ród namiestnikiem Syrii Mu'awijem. Po kilku potyczkach postanowiono oddać konflikt w ręce arbitrów, wówczas poprzez oddzielenie się części wojsk powstał trzeci obok sunnizmu i szyizmu nurt w islamie – charydżyzm²¹.

Nurt ten stał się przejawem fundamentalizmu islamskiego. Jego nazwa pochodzi od słowa *chawaridż*, co oznacza *wychodzący* lub *secesjoniści*. Wyznawcy tego nurtu wyrazili sprzeciw wobec Umajjadów i Haszymidów. W nurcie tym istniały cztery ugrupowania: skrajnie radykalne – azrakici i nadźdyci oraz umiarkowane – sufryci i ibadyci. Do dziś przetrwali tylko ci ostatni na terenach Libii, Algierii, Omanu i Tanzani. Ibadyci odrzucają polityczne morderstwa i zbrojne wystąpienia. Charydżyci przywiązują szczególną wagę do przestrzegania prawa muzułmańskiego i sunny, na których powinien opierać się porządek w państwie i społeczeństwie. Według charydżytów tylko źródła religii muzułmańskiej mają charakter idealny gdyż zostały ustanowione przez Boga i Proroka. Fanatyczni wyznawcy tego nurtu kierowali swój gniew przeciwko muzułmanom, aby oczyścić islam z innowacji i politeizmu, czyli zachowań, które są sprzeczne z prawdziwą wiarą. Określani byli mianem *sprzedawców* gdyż uważano, że zaprzędają dusze i ciała Bogu by zapewnić sobie miejsce w raju. Z tych idei powstała konserwatywna szkoła prawa sunnickiego, którą założył Ahmad Ibn Hanbal²².

Szkoła Ahmada Ibn Hanbala była kolejnym przejawem fundamentalizmu muzułmańskiego, na jego poglądach bazowali potem protoplaści tego nurtu. Ahmad Ibn Hanbal odrzucał wartość prawną pism powstałych później niż Koran i sunna, poprzez co wzywał muzułmanów do dostosowania się do ich zapisów, a nie odwrotnie.

Fundamentalizm islamski napotkał w swoim rozwoju okres czterystuletniego застоju konserwatywnej myśli. Jednak od XVII wieku nastąpiło odrodzenie tego nurtu, które zapoczątkował Ibn Abd al- Wahhab. Swoją naukę opierał on na idei jedy-nobóstwa, był też przeciwny wszelkim formom politeizmu i innowacji. Propagował hasła o szerzeniu pierwotnego islamu i walki z grzechem, a także uważał, że więk-

²⁰ Tamże, s. 14.

²¹ Tamże, s. 15.

²² Tamże, s. 16.

szość muzułmanów popełnia jeden z dwóch grzechów, czyli ma kontakt z jakąś formą politeizmu lub innowacji²³.

Pod koniec lat dwudziestych XX wieku doszło do powstania Stowarzyszenia Braci Muzułmanów. Ich mottem było wyrażenie: „Allah jest naszym Bogiem, Prorok jest naszym przywódcą, Koran jest naszą konstytucją, dżihad jest naszą drogą, a śmierć w imię Boga jest naszym pragnieniem”. Ideologia Braci Muzułmanów odbierała wszelką wartość współczesnym cywilizacjom, szczególnie zachodniej oraz głosiła unionistyczny projekt panislamizmu. Panislamizm oznaczał koncepcję zjednoczenia wszystkich muzułmanów, a więc stworzenia jednego narodu muzułmańskiego w jednym państwie i pod jedną władzą.

Upowszechnianie fundamentalizmu muzułmańskiego nastąpiło w latach sześćdziesiątych XX wieku. Dla fundamentalistów nie do przyjęcia były wzorce zachodnie. Zaczęto poszukiwać dobrobytu w tradycji i islamie, a tłem powrotu do takiego rozumowania stały się porażki w wojnach prowadzonych z Izraelem i socjalizmem. Intensywny powrót do dziedzictwa i rodzimych wartości łączony był z działaniami politycznymi takimi jak np. nałożenie embarga przez państwa zrzeszone w OPEC na państwa Europy Zachodniej i USA.

W pierwotnym założeniu fundamentalizm miał dążyć do odbudowy świata islamu, tymczasem jego skrajne odłamy zniszczyły ów wizerunek, do czego przyczyniły się między innymi zamachy terrorystyczne. Natomiast sama interpretacja pojęcia fundamentalizm islamski zależna jest od podejścia poszczególnych ugrupowań. Jednak wszystkie definicje mają cechy wspólne, które można podzielić na te, które wynikają ze sfery ideologicznej i sfery strategicznej. Jeśli chodzi o sferę strategiczną są to: powrót do „fundamentów” islamu, islamizacja prawa, tak by religia stanowiła ważną część życia muzułmanina, ochrona ważnej tożsamości kulturowej przed obcymi wpływami, zwłaszcza zachodnimi; przekonanie o tym że Koran i sunna zawierają odpowiedzi na wszystkie lub prawie wszystkie problemy życia codziennego. W sferze strategicznej są to: niewykluczające się funkcjonowanie na różnych płaszczyznach (politycznej, społecznej, zbrojnej); częstsze uleganie przeobrażeniom będących rezultatem świadomości, iż realizacja zapisów Koranu i sunny w całości nie jest możliwa w obliczu powolnej laicyzacji i sekularyzacji społeczeństw muzułmańskich. Występują również cechy różnicujące definicje fundamentalizmu, dotyczą one przede wszystkim interpretacji źródeł wiary – Koranu i sunny, a to prowadzi do uznawania bądź nieuznawania poszczególnych hadisów przez ugrupowania fun-

²³ Tamże, s. 17.

damentalistyczne; podziałów wewnętrznych na szkoły prawne; nurtów w islamie; stopnia ortodoksji islamu²⁴.

Fundamentalizm islamski jest rozumiany też jako ruch religijny postulujący ściśle przestrzeganie prawa muzułmańskiego i ochronę tożsamości kulturowej przed obcymi wpływami, a tym samym pragnący powrotu do „fundamentów” islamu i jego cywilizacji poprzez aktywność polityczną, kaznodziejstwo lub metody terrorystyczne²⁵.

Obecnie bardzo trudne jest rozgraniczenie fundamentalizmu od postfundamentalizmu, a przyporządkowanie ugrupowań fundamentalistycznych do jednej bądź drugiej grupy nastęrcza wielu trudności. Dopiero wydarzenia obecnych i kolejnych lat pokażą nam czy mamy do czynienia z fundamentalizmem czy postfundamentalizmem.

5. „Islam jako zagrożenie dla Europy”

Jedną z kluczowych kwestii w podejmowanych rozważaniach jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie co stanowi zagrożenie ze strony islamu dla kontynentu europejskiego. Z jednej strony problemem jest integracja imigrantów z rdzennym środowiskiem w państwach, w których liczba ludności muzułmańskiej stanowi dość znaczny odsetek. Z drugiej, fakt istnienia fundamentalizmu islamskiego, w ramach którego radykalny odłam islamu przybiera formą zagrożenia o charakterze terrorystycznym. Obie kwestie zostały już częściowo poruszone w pierwszych fragmentach niniejszego artykułu.

Wraz z napływem ludności muzułmańskiej na kontynent europejski dochodzi do coraz większej polaryzacji społeczeństwa. Widoczne jest to zarówno w kwestiach gospodarczych, społecznych czy kulturowych, ale także politycznych. Najbardziej widocznym polem konfliktu są sprawy światopoglądowe i konflikt wartości. Liberalne i otwarte zachodnie społeczeństwa opowiadające się za wolnością słowa stoją naprzeciw wartościom reprezentowanym przez konserwatywne społeczności muzułmańskie. Pokazał to chociażby spór o karykatury Proroka Mahometa²⁶. Radykalnie i odmiennie były też oceniane już dużo wcześniejsze wydarzenia. W czasie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej, gdy armia Stanów Zjednoczonych przygotowywała się

²⁴ Tamże, s. 18.

²⁵ Tamże, s. 19.

²⁶ Publikację karykatur Proroka Mahometa po raz pierwszy zamieścił duński dziennik „Jyllands Post” we wrześniu 2005 r. Miały one charakter satyryczny i odnosiły się do wolności prasy. Niektóre nawiązywały do terrorystycznej działalności organizacji islamistycznych. Publikacje spowodowały gwałtowną reakcję ze strony muzułmanów i doprowadziły do demonstracji i fali protestów świata muzułmańskiego. Atakowane były m.in. europejskie placówki dyplomatyczne. W 2006 r. doszło do protestów w wielu miastach z tzw. zachodniego kręgu cywilizacyjnego m. in. Londynie i Paryżu.

do odbicia Kuwejtu z rąk Iraku, w świecie islamskim rozpętała się wielka dyskusja co do oceny tego wydarzenia. Pojawiały się nawet głosy mówiące o tym, że rozmieszczenie wojsk Zachodu w pobliżu świętych miejsc islamu, jak Mekka i Medyna jest kolejnym elementem i kontynuacją wypraw krzyżowych²⁷. Jeszcze wcześniej w Wielkiej Brytanii pojawiła się tzw. afera Salmana Rushdiego²⁸. Należy podkreślić, że afera miała również swoje konsekwencje polityczne i doprowadziła do zerwania stosunków dyplomatycznych brytyjsko – irańskich. Innym wydarzeniem, które przyniosło różnice w ocenie był konflikt na Bałkanach, a dokładniej sytuacja w Bośni. Chodzi w tym przypadku o masakrę muzułmanów w Srebrenicy, który w rozumieniu przedstawicieli świata islamu była symbolem obojętności Zachodu na los muzułmanów. Pojawiała się nawet opinia, że Serbom pozwolono dokonać czystek etnicznych na ludności muzułmańskiej²⁹.

Bardzo typowym elementem w ostatnim czasie stały się protesty i zamieszki uliczne będące wyrazem niezadowolenia ludności muzułmańskiej lub konsekwencją określonego wydarzenia czy też decyzji politycznej. Protesty i zamieszki wpisały się zwłaszcza w krajobraz dużych miast europejskich, w których znaczny odsetek mieszkańców stanowi właśnie ludność pochodzenia muzułmańskiego. Analizując fakt, czy tego typu zachowania społeczne stanowią faktyczne zagrożenie dla bezpieczeństwa ludności państw kontynentu, należy zwrócić uwagę co jest ich przyczyną. Serie zamieszek ulicznych często wynikają z przyczyn prozaicznych, takich jak m.in. bójka uliczna w Oldham w Wielkiej Brytanii w 2001 r., w której z jednej strony wziął udział człowiek pochodzenia azjatyckiego a z drugiej przedstawiciel miejscowej ludności. Natomiast konsekwencje takich wydarzeń okazują się często daleko idące, powodując niepokoje społeczne i paraliż miast nawet na kilka dni. Do walk ulicznych, w konsekwencji których aresztowano przeszło tysiąc osób, doszło też w lipcu 2001 r. w Bradford³⁰.

²⁷ R. M. Machnikowski, s. 20.

²⁸ Aferę rozpętało opublikowanie w Wielkiej Brytanii powieści pisarza brytyjskiego Salmana Rushdiego pt. „*Szatańskie wersety*”. W powieści autor wykorzystał elementy wiary muzułmańskiej, w sposób, który zdaniem muzułmanów jest bluźnierczy. Na początku 1989 r. doszło do protestów i publicznego palenia książki. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych konsekwencją afery Rushdiego było m.in. zabójstwo japońskiego tłumacza tej książki czy masakry na kongresie intelektualistów w Turcji w Sivas, w której zginęło 37 tureckich intelektualistów.

²⁹ Patrz więcej: R. M. Machnikowski, s. 20

³⁰ Starcia w Bradford były konsekwencją wydania przez władzę zakazu demonstracji i marszów ulicznych. Nie zapobiegło to jednak organizacji manifestacji skrajnie nacjonalistycznych partii, przeciwko którym stanęła młodzież muzułmańska. Więcej na temat: R. M. Machnikowski, s. 27.

Oprócz Wielkiej Brytanii państwem, które notowało jeszcze większe protesty i zamieszki uliczne była Francja. Między innymi w listopadzie 2005 r. doszło do gwałtownych wydarzeń w Paryżu, które były konsekwencją śmierci dwóch nastolatków pochodzenia muzułmańskiego na przedmieściach miasta. Skala i rozległość protestów doprowadziły do sytuacji, że ówczesny prezydent J. Chirac zdecydował się na ogłoszenie stanu wyjątkowego. Wydarzenia w Paryżu a potem innych miastach Francji przyczyniły się do wszczęcia publicznej dyskusji nad integracją imigrantów i w szerszym rozumieniu bezpieczeństwem państwa. Wyjaśniając sytuację starano się unikać wątków religijnych jako czynnika zapalnego, natomiast eksponowano wymiar społeczny i w biedzie, nierównościach społecznych, wykluczeniu doszukiwano się przyczyny wydarzeń.

Rozpatrując zagrożenia jakie może stanowić radykalny islam dla kontynentu islamskiego, nie należy pominąć zagrożeń typu terrorystycznego i powiązanego z nimi fundamentalizmu islamskiego. Zwłaszcza, że muzułmańscy ekstremiści zaczęli stanowić faktyczne niebezpieczeństwo dla kontynentu europejskiego po zamachach z 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych. Ten typ zagrożenia jest znacznie bardziej niebezpieczny niż będące efektem problemów społecznych protesty czy zamieszki uliczne.

Motywowany religijne fundamentalizm islamski uzasadnia użycie przemocy jako środka realizacji idei religijnych³¹. I tego właśnie zaczął doświadczać kontynent europejski od 2004 r. Podstawą działania fundamentalistów islamskich stało się rozszerzenie idei islamskiej rewolucji. Nacechowane to było wyraźnie antyzachodnim charakterem działań i odrzucaniem świeckich zasad demokracji i państwa prawa w wymiarze politycznym, a w wymiarze kulturowym przeciwstawianie ideom oświeceniowego antropocentryzmu zasad boskiego objawienia³². W szerszym rozumieniu działalność skrajnych ekstremistów motywowana była walką cywilizacji i przekonaniem o nieuchronnym starciu cywilizacji islamskiej z cywilizacją europejską. W myśl tzw. doktryny nietrytorialnego państwa islamskiego dążono do stworzenia przez muzułmańskie społeczności swoistego *homo islamicus* będącego zapleczem finansowym i organizacyjnym dla muzułmanów mieszkających poza światem arabskim. Należy również podkreślić, że grupa fundamentalistów od początku nie była zainte-

³¹ M. Nizioł – Celewicz, *Terroryzm*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007, s. 544.

³² Tamże.

resowana negocjacjami i częściowymi ustępstwami, a w sposób radykalny dążyła do realizacji własnych celów na kontynencie europejskim³³.

Państwem, które jako pierwsze doświadczyło zagrożenia atakiem terrorystycznym ze strony radykalnych grup muzułmańskich była Hiszpania. W marcu 2004 r. w Madrycie doszło do zamachów terrorystycznych, w których zginęło 191 osób³⁴. Jak się potem okazało, ataków dokonały islamskie radykalne grupy zbrojne powiązane z Al – Kaidą. Zamach w Madrycie radykalnie zmienił sytuację polityczną w państwie. Doprowadził do osłabienia koalicji antyterrorystycznej w Iraku a także zmienił optykę postrzegania Europy jako kontynentu wolnego od konfliktu z radykalnymi muzułmanami. Kolejnym państwem, które zostało dotknięte zamachem terrorystycznym była Wielka Brytania. W lipcu 2005 r. doszło do ataków w Londynie. W międzyczasie, 2 listopada 2004 r., w Holandii zamordowano kontrowersyjnego reżysera filmowego Theo van Gogha. Sprawcą okazała się holenderski obywatel pochodzenia marokańskiego, natomiast całe zdarzenie było motywowane religijnie. Zachwiana została wówczas pozycja Holandii jako państwa otwartego, akceptującego imigrantów i modelowego przykładu tzw. multikulturalizmu.

6. Islamofobia

Zagrożenia, o których mowa, z całą pewnością mogły doprowadzić do wykreowania i upowszechniania zjawiska islamofobii. Samo pojęcie pojawiło się już w XX w., jednak dopiero po aktywizacji radykalnych grup muzułmańskich na kontynencie europejskim nabrało bardziej rzeczywistego znaczenia. Islamofobia oznacza strach lub nienawiść wobec islamu prowadzący do otwartej i publicznie skrywanej niechęci wobec muzułmanów³⁵. Obecnie wśród zarówno społeczeństw, jak i środowisk politycznych państw Europy pojawia się wiele ugrupowań propagujących program antymuzułmański, ponadto rośnie poparcie dla partii islamofobicznych, tj. partii prawicowych z elementem antymuzułmańskim w programie. Ugrupowania te w większości opierają się na marginalnych przypadkach nienawiści międzyreligijnej, przykładem takich zachowań może być morderstwo brytyjskiego żołnierza w Londynie 22 maja 2013r. bądź zamach na uczestników maratonu w Bostonie w kwietniu 2013 roku³⁶.

³³ Tamże, s. 544 – 555.

³⁴ Więcej na ten temat: A. Wejkszner, *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną*, Poznań 2010, s. 338 – 341. Patrz też: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_w_Madrycie_11_marca_2004; [odczyt: 10.07.2014].

³⁵ R. M. Machnikowski, s. 24.

³⁶ M. Hoarau, P. Sasnal, *Wzrost islamofobii w Europie*, „Biuletyn”, 2013 nr 55, s. 1.

Drugą z tendencji, która przyczynia się do wzrostu niechęci do wyznawców islamu jest fakt, iż w państwach arabskich coraz częściej władzę przejmują partie islamskie. Te dwa uwarunkowania mogą powodować coraz trudniejsze funkcjonowanie obok siebie społeczeństw arabskich i europejskich, co może utrudniać tworzenie jednego europejskiego społeczeństwa oraz może powodować zmiany w polityce zarówno Unii Europejskiej jak i jej członków. Ponadto wzrost nastrojów antymuzułmańskich oraz programy z ich elementami wywołują w społeczeństwach zjawisko islamofobii, które w najprostszym rozumieniu jest strachem przed islamem.

Poziom islamofobii oraz popularności partii skrajnie prawicowych pokazuje sytuacja w strukturach organów władzy państw europejskich w roku 2013. W szwajcarskim Zgromadzeniu Federalnym największa jest Szwajcarska Partia Ludowa – 26,6% głosów. W Austrii, Wolnościowa Partia Austrii w Radzie Narodowej stanowi aż 17,5%, co czyni ją trzecią siłą polityczną w państwie. Podobnie jest z Holenderską Partią Wolności, która w roku 2013 zdobyła 15 miejsc w parlamencie. Sytuacja zbliżona do powyższych występuje we Francji. Tendencje islamofobiczne swoim zasięgiem obejmowały również inne państwa Europy, co pokazuje przykład państw skandynawskich. W Szwecji, Finlandii, Norwegii i Danii ugrupowania skrajnie prawicowe od 2009 stawały się głównymi z sił politycznych. I tak Partia Finów w wyborach z 2011 roku zdobyła 39 mandatów na 200 w parlamencie, w tym samym roku w Danii Partia Ludowa zdobyła 22 mandaty w Folketingu stając się trzecią partią pod względem liczby posłów.

Islamofobia jest widoczna nie tylko na poziomie zachowań państw, ale również podmiotów prywatnych jak np. media. Prowadzi to do mniej lub bardziej otwartej dyskryminacji muzułmanów jako grupy o niższym statusie społeczno – ekonomicznym względem obywateli państw europejskich. Na przykład Wielkiej Brytanii zarzuca się stosowanie podwójnych standardów w dofinansowywaniu szkół muzułmańskich, względem szkół katolickich, żydowskich czy protestanckich³⁷. Media w Europie często promują antymuzułmańskie uprzedzenia i stereotypy eksponując tym samym ekstremizm i radykalizm polityczny tej grupy wyznaniowej³⁸.

Przejawem islamofobii, zwłaszcza zdaniem muzułmanów, jest zakaz noszenia chust zakrywających głowę w miejscach publicznych przez uczennice, nauczycielki i inne kobiety zatrudnione w miejscach publicznych. Problem stał się bardzo widoczny w ostatnim czasie we Francji. Kontrowersje wokół *hidżabów* rozpoczęły się w momencie gdy uczennice we francuskich szkołach zaczęły przychodzić na zajęcia

³⁷ R. M. Machnikowski, s. 24.

³⁸ Tamże.

szkolne w chustach. Zdaniem władz francuskich *hidżab* jest symbolem religijnym a jego otwarte eksponowanie stoi w sprzeczności z zasadą świeckości państwa³⁹. W związku z narastającym zagrożeniem terrorystycznym przedmiot sporu stał się coraz bardziej obecny w dyskursie publicznym. Doprowadziło do uchwalenia prawa zakazującego eksponowania jakichkolwiek symboli religijnych. Co prawda odnosiło się to też do dużych chrześcijańskich krzyży czy żydowskiej kipy, ale zdaniem muzułmanów takie prawo jest skierowane tylko i wyłącznie przeciwko nim jako grupie wyznaniowej. Problem z eksponowaniem symboli religijnych był również obecny w Belgii, we Włoszech, Szwajcarii czy w Niemczech⁴⁰. Społeczności muzułmańskie w głównej mierze właśnie islamofobią tłumaczą trudną pozycję grup muzułmańskich w Europie.

7. Uwagi końcowe

Obecne nastroje antymuzułmańskie utrzymujące się w państwach europejskich są uwarunkowane zaszczościami historycznymi, jak również procesami zachodzącymi przez ostatnie kilka, a nawet kilkadziesiąt lat. W chrześcijańskiej Europie islam traktowany był jako „inny”, zły, nieprawidłowy system religijny i światopoglądowy. Pomimo jego oczywistego wkładu w historię kontynentu europejskiego, znów wielokrotnie uważany jest za zagrożenie dla „europejskości”. W dobie globalizacji, integracji oraz intensywnego przenikania się kultur, wśród społeczeństw pojawia się poparcie dla partii skrajnie prawicowych, propagujących idee antymuzułmańskie. Ponadto często islam utożsamiany jest z fundamentalizmem islamskim, a ten bywa określany mianem terroryzmu. Trudność zdefiniowania tych trzech, różnych pojęć nie oznacza jednak, że możemy postawić znak równości pomiędzy fundamentalizmem a terroryzmem oraz pomiędzy fundamentalizmem a islamem. Powstałe w wyniku braku tego rozróżnienia stereotypy i nie w pełni zgodne z prawdą poglądy wraz z kryzysem gospodarczym, sprzyjającym rozwojowi nastrojów nacjonalistycznych, ksenofobicznych stały się jednym z podłoży do intensyfikacji działań partii skrajnie prawicowych. Tym samym przyczyniły się do wzrostu obawy przed zagrożeniem ze strony muzułmanów, która przyjęła miano islamofobii.

Należy podkreślić, że relacje pomiędzy muzułmanami w Europie, zwłaszcza tymi napływowymi a rdzennymi mieszkańcami kontynentu mają bardzo złożony charakter. Najczęściej zwraca się na nie uwagę w sytuacjach skrajnych, wywołujących kontrowersje takich jak sprawa nakryć głowy, czy w przypadku napięć, zamieszek,

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

konfliktów. Radykalnym przypadkiem jest występowanie skrajnych ekstremizmów w postaci wybuchu aktów przemocy mających charakter zamachów terrorystycznych. Tymczasem muzułmanie są grupą zaistniałą na kontynencie europejskim dzięki procesom demograficznym i migracyjnym, globalizacji i *de facto* nie różnią się wiele od innych grup, sobie podobnych. Ich celem jest dbanie o własne interesy, o ile ten cel jest realizowany za pomocą powszechnie przyjętych środków.

Problemem wiodącym z obecnością muzułmanów i islamu na kontynencie europejskim jest nieproporcjonalnie niski status społeczny tej grupy ludności. Rdzenna ludność wykazuje się też często daleko posuniętą nieufnością i niechęcią, przybierającą w skrajnych przypadkach charakter islamofobii. Proces pełnej integracji muzułmanów dotyczy obu stron. Napotyka on wiele trudności, których rozwiązanie staje się pilną potrzebą w obliczu ochrony społeczeństwa europejskiego przed kolejnymi kryzysami i niebezpieczeństwami.